

EKSAMEN

Emnekode: LBSAM10113 (GLU 1-7) L-SAM10113 LUSAM10113 (GLU 5-10)	Emne: Historie, geografi og samfunn (1-7) Historie, samfunnskunnskap og geografi 1 LUSAM10113 Historie, samfunnskunnskap og geografi 1 (5-10)
Dato og tid: Tirsdag 1. desember 2015 kl. 09.00 – 15.00, 6 timer	
Hjelpemidler: Ingen	Faglærere: Hans Petter Hermansen, telefon 69 21 51 44 Steinar Wennevold, telefon 69 21 51 45
Oppgavesettet: Oppgavesettet består av tre deler – geografi, historie og samfunnskunnskap – og ved evalueringen veies besvarelsene i forholdet 2:1:1. For hver del er det derfor angitt i oppgavesettet hvor mye tid kandidatene forventes å bruke på besvarelsen. <i>Alle oppgavene og deloppgavene i oppgavesettet skal besvares.</i> I del 1 er det angitt hvilken vekt besvarelsene av hver oppgave gis ved evalueringen. I del 2 teller besvarelsene av oppgavene likt ved evalueringen. I del 3 er det en oppgave. Bruk bare tall eller bokstaver som overskrifter når du besvarer oppgavene. Oppgavesettet består av 4 tekstark, med tillegg av et kart i A3-format og et millimeterpapir i A4-format. Kontroller at oppgavesettet er komplett straks det er utdelt. Kompetansemålene i Læreplan for samfunnsfag følger som vedlegg til oppgavesettet. <i>Skriv og lever besvarelsene på hver av de tre delene på atskilte ark.</i> <i>Besvarelsene på alle de tre delene i oppgavesettet må vurderes til bestått – for å bestå eksamen i EMNE 101.</i>	
Sensurdato: Senest mandag 21. desember 2015	
Karakterene er tilgjengelige for studenter på Studentweb senest to dager etter oppgitt sensurfrist. Følg instruksjoner gitt på: http://www.hiof.no/index.php?ID=7027	

DEL 1

GEOGRAFI

Bruk om lag 3 timer på å besvare geografioppgavene. Alle oppgavene (A-D) skal besvares.

Oppgave A (20 %)

En karakteristisk glasial dalform er trauformen, hvor tverrprofilen gjerne blir beskrevet som en U-form, men dalsidene er normalt ikke så bratte som U-en antyder. I kurspensumet og i undervisningen er det gitt mange eksempler på kjennetegn som U-daler oftest har.

I oppsettet nedenfor står det en rekke påstander om kjennetegn ved U-daler, der kjennetegnene inneholder klare faglige feil.

Gå gjennom de kjennetegnene som står i dette oppsettet, pek på de feilene du finner, forklar kort hvorfor påstandene er uriktige og erstatt i besvarelsen din de uriktige påstandene med mer riktige formuleringer.

- 1) *U-daler har alltid parallelle dalsider og har alltid helt rette løp uten svinger*
- 2) *Når vi følger en U-dal fra munningen til enden, stiger dalbunnen alltid helt jevnt*
- 3) *U-daler munner alltid ut ved overgangen fra kontinentalsokkelen til kontinentalskråningen*
- 4) *U-daler har aldri hengende sidedaler*
- 5) *Alle sidedaler til større U-daler har også et tverrprofil formet som en U-dal*
- 6) *U-daler og fjorder er helt ulike landformer og er dannet ved helt forskjellige prosesser*

Oppgave B (20 %)

På de obligatoriske ekskursjonene 8. og 15 august 2015 hadde vi på hver av dem minst et stopp der vi betraktet fenomenet meander. Forklar ved bruk av tekst og skisser hvordan meandere blir dannet.

Oppgave C (20 %)

Gi korte og konsise svar på de følgende oppgavene:

1. Begrepene forvitring og erosjon har et delvis overlappende innhold. Gjør rede for de viktigste innholdsforskjellene mellom de to begrepene.
2. Hvorfor 'finner vi i dag glasielle landformer i strøk hvor det ikke lenger er klimatisk grunnlag for breer'? (Sitatet er hentet fra Sulebak 2007: 179)
3. Hva skjer når det foregår mekanisk forvitring?
4. Hva skjer når det foregår kjemisk forvitring?
5. Hvilke faktorer vil du trekke fram når du for elever på 7. klassetrinn i grunnskolen må prøve å forklare hvorfor det noen ganger og på noen steder går skred, ras, utglidninger, fall eller sprang av stein- og jordmasser i skråninger?

Oppgave D (40 %)

Som del av denne oppgaven får du utlevert et kartutsnitt i A3-format. Kartutsnittet, som skal brukes i besvarelsen, dekker et område som i hovedsak ligger i Norddal kommune i Møre og Romsdal fylke. Det sørvestre hjørnet av kartutsnittet ligger i Stranda kommune i samme fylke.

1. På kartutsnittet finner du noen breer (isbreer). Hvor høyt over havet ligger breene? På hvilken side/hvilke sider av fjellene ligger de fleste breene? Marker områdene med breer på kartet og kommenter i den skriftlige besvarelsen lokaliseringen av breene.
2. Finn fram til Rødalen og følg den sørover fra Zakariasvatnet – om lag fra rute 2197 til rute 2292 på kartutsnittet. Marker på kartet de bekkene som fører vann ned til dalbunnen i Rødalen. Det er flere bekker som renner nedover liene på vestsiden av Rødalen enn bekker som renner nedover liene på østsiden av denne dalen. Bekkene som renner på vestsiden av dalen er også lenger enn bekkene på østsiden av dalen. Studer formene på og arealene av de to dalsidene og forklar ut fra det du kan lese ut av kartet hvorfor det renner flere bekker på vestsiden av Rødalen enn på østsiden av dalen.
3. Det vannet som samles i bunnen av Rødalen, renner ut i Zakariasvatnet. Som angivelse av hvor høyt vannflaten på Zakariasvatnet ligger, viser kartet 450-375 meter over havet (se rute 2297). Ut fra denne opplysningen – hva kan du slutte deg til at vannet i Zakariasvatnet brukes til?
4. På det utleverte millimeterpapiret er høydeskala angitt og de to fjelltoppene avmerket. Bruk det millimeterpapiret du får utlevert til å trekke opp en linje som viser profilet på landoverflata fra fjellet Torvløysa (rute 1095) 1850 moh til fjellet Litlejordhornet (rute 1696) 1560 moh.
5. På kartet og med linjal måles avstanden mellom toppene på de to fjellene til om lag 12 cm. Når 1 cm på kartet er 500 meter i terrenget, hvor lang er avstanden i luftlinje mellom de to fjelltoppene? Gi svaret målt i kilometer.
6. Omtrent hvor lang er terrengavstanden, målt i kilometer, mellom de to fjelltoppene når du måler avstanden langs den terrengprofilen du selv har tegnet inn på millimeterpapiret?

**Både kartutsnittet og millimeterpapiret skal inngå i eksamensbesvarelsen.
Skriv kandidatnummeret ditt på begge arkene.**

DEL 2 (begynn på nytt ark)

HISTORIE

Bruk om lag 1,5 time på å besvare følgende kortsvars spørsmål fra norsk historie:

- A) I hvilken sammenheng ble Norge for første gang bosatt?
- B) Hva er forskjellen på et flokksamfunn, et rangsamfunn og et stendersamfunn?
- C) Hvilken rolle spilte følgende konger i norsk historie: Harald Hårfagre, Olav den Hellige og Magnus Lagabøter?
- D) Hva var den umiddelbare årsaken til at Norge for første gang kom i union med et annet skandinavisk land, og når skjedde dette?
- E) Når kom Reformasjonen til Norge, og hvilken betydning fikk dette for styringen av landet?
- F) Hva er et enevælde, og i hvilken tidsperiode hadde Danmark-Norge en slik styreform?
- G) Hva var Kieler-traktaten?
- H) Hva gjorde Riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814?
- I) Hvem var Frederik 6., Christian Frederik, Carl 13. og Carl Johan?
- J) Hva er teorien om maktens tredeling, og blir Norge styrt etter dette prinsippet i dag?
- K) Hva gikk Mossekonvensjonen ut på?
- L) Hva ligger i begrepene personalunion, realunion og konstitusjonelt monarki, og når ble Norge igjen en helt suveren stat?

DEL 3 (begynn på nytt ark)

SAMFUNNSKUNNSKAP

Bruk om lag 1,5 time på å besvare denne oppgaven:

Kan og bør faget samfunnskunnskap i grunnskolen bidra til nedbygging av diskriminering mot minoritetskulturer i Norge?

Som en del av din besvarelse *kan* du inkludere ett eller flere av disse temaene:

- En analyse av skolefaget;
- Designet til et empirisk eksperiment der du undersøker diskriminering i skolen;
- En drøfting av politiske og juridiske prinsipper relevante for minoritetskulturer;
- En kritisk analyse av noen undervisningspraksiser i samfunnskunnskap.

Vedlegg 1

«FN rettighet 22: Enhver har som medlem av samfunnet rett til sosial trygghet og har krav på at de økonomiske, sosiale og kulturelle goder som er uunnværlige for hans verdighet og den frie utvikling av hans personlighet, blir skaffet til veie gjennom nasjonale tiltak og internasjonalt samarbeid i samsvar med hver enkelt stats organisasjon og ressurser.»

(FNs verdenserklæring om menneskerettigheter, vedtatt 1948)

Vedlegg 2

«I eit demokratisk samfunn er verdiar som medverknad og likeverd viktige prinsipp. Sentralt i arbeidet med samfunnsfaget står forståing av og oppslutning om grunnleggjande menneskerettar, demokratiske verdiar og likestilling. Faget skal stimulere til og gje erfaring med aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking.

Menneska er prega av den kulturen dei veks opp i, og dette påverkar haldningar, kunnskapar og handlingar. Ei djupare forståing av forholdet mellom det personlege livet og samfunnslivet kan medverke til å erkjenne mangfaldet i samfunnsformer og levevis. I samfunnsfaget står forståing av likestilling og likeverd sentralt. I den samanhengen inngår kunnskap om kultur i Sápmi/Sábme/Saepmie og situasjonen til samane som urfolk. Kunnskap om andre urfolk og minoritetar i verda er òg viktig.»

(Frå «formål for faget» i Læreplan for samfunnsfag, fastsatt 1/8/13, på <http://www.udir.no/kl06/SAF1-03>)

VEDLEGG TIL OPPGAVESETTET

Læreplan i samfunnsfag

Kompetansemål etter 4. årssteget

Utforskaren

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- formulere spørsmål om samfunnsfaglege tema, reflektere og delta i fagsamtalar om dei
- finne og presentere informasjon om samfunnsfaglege tema frå tilrettelagde kjelder, også digitale, og vurdere om informasjonen er nyttig og påliteleg
- bruke grunnleggjande nettvett i digital samhandling og ha kunnskap om reglar for personvern i digitale medium
- bruke metodar for oppteljing og klassifisering i enkle samfunnsfaglege undersøkingar og presentere enkle uttrykk for mengd og storleik i diagram og tabellar
- skrive enkle tekstar om samfunnsfaglege tema og bruke grunnleggjande fagomgrep
- skape og illustrere forteljingar om menneske som lever under ulike vilkår, og samanlikne levekår
- gje døme på korleis menneske meiner ulikt, at møte mellom ulike menneske kan vere både gjevande og konfliktfylte, og samtale om empati og menneskeverd

Historie

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- bruke omgrepa fortid, notid og framtid om seg sjølv og familien sin
- samtale om korleis steinalderfolk levde som jegerar og samlarar og fantasere om dei første menneska som kom til landet etter istida
- beskrive sentrale trekk ved samisk kultur og levemåte fram til kristninga av samane
- beskrive hovudtrekk ved bronsealderen og jernalderen og gjere greie for korleis jordbruket forandra levemåten i Noreg og Norden
- samtale om kvifor og korleis ein feirar 17. mai og 6. februar, og fortelje om nasjonaldagane i nokre andre land
- finne informasjon om og presentere eigen familie for ein til to menneskealdrar sidan og fortelje om korleis levevis, levekår og kjønnsroller har endra seg
- kjenne att historiske spor i eige lokalmiljø og undersøkje lokale samlingar og minnesmerke

Geografi

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- plassere heimstaden, heimkommunen og heimfylket på kart
- setje namn på og plassere landa i Norden, verdshava og verdsdelane og finne geografiske nemningar på kart
- beskrive landskapsformer og bruke geografiske nemningar i utforsking av landskapet nær skole og heim
- fortelje om viktige landskap og landskapsformer i Noreg og nokre andre land

- samtale om stader, folk og språk og planleggje og presentere ei reise
- peike ut og orientere seg etter himmelretningar og gjere greie for kvifor det er tidsskilnader
- samanlikne liv og virke i Noreg og i nokre andre land

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- samtale om variasjonar i familieformer og om relasjonar og oppgåver i familien
- gje døme på rettar barn har, og ulike forventningar jenter og gutar møter i kvardagen, og samtale om korleis forventningane kan opplevast
- undersøkje pengebruken til jenter og gutar og samtale om forhold som påverkar forbruk
- samtale om tema knytte til seksualitet, grensesetjing, vald og respekt
- lage ei oversikt over normer som regulerer forholdet mellom menneske, og forklare konsekvensar ved å bryte normene
- utforme og praktisere reglar for samspel med andre og delta i demokratiske avgjersler i skolesamfunnet
- drøfte oppfatningar av rettferd og likeverd

Kompetansemål etter 7. årssteget

Utforskaren

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- formulere eit samfunnsfagleg spørsmål, foreslå moglege forklaringar og belyse spørsmålet gjennom ei undersøking
- diskutere samfunnsfaglege tema med respekt for andre sitt syn, bruke relevante fagomgrep og skilje mellom meiningar og fakta
- lese tekstar om menneske som lever under ulike vilkår, og drøfte kvifor dei tenkjer, handlar og opplever hendingar ulikt
- plassere ei hendingsrekkje i historie og samtid på tidslinje og kart
- gjennomføre og presentere undersøkingar som krev teljing og rekning, ved å bruke informasjon frå tabellar og diagram
- finne og trekkje ut samfunnsfagleg informasjon ved søk i digitale kjelder, vurdere funna og følgje reglar for nettvett og nettetikk
- bruke digitale verktøy til å presentere samfunnsfagleg arbeid og følgje reglar for personvern og opphavsrett
- skrive samfunnsfagleg tekst ved å bruke relevante fagomgrep og fleire kjelder

Historie

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- fortelje om hovudtrekk ved samfunnsutviklinga i Noreg frå vikingtida til slutten av dansketida og gjere nærare greie for eit sentralt tema i denne perioden
- gjere greie for korleis dei nordiske statane og Russland trekte grensene på Nordkalotten mellom seg fram til første halvdel av 1800-talet, og korleis dette påverka kulturen og levkåra til samane og forholdet samane hadde til statane

- gjere greie for nasjonale minoritetar som finst i Noreg, og beskrive hovudtrekk ved rettane, historia og levekåra til dei nasjonale minoritetane
- beskrive utviklinga i levekåra for kvinner og menn og framveksten av likestilling i Noreg
- plassere tidlege elvekulturar på kart og tidslinje og presentere sentrale trekk ved dei
- finne informasjon om greske og romerske samfunn i antikken og finne døme på korleis kulturen deira har påverka vår eiga tid
- gjere greie for sentrale trekk ved tidsepokane mellomalder, renessanse og opplysningstid i Europa og diskutere grunnar til denne tidsinndelinga
- framstille oppdagingsreiser europearar gjorde, skildre kultur møte og samtale om korleis dette kunne opplevast

Geografi

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- bruke atlas, hente ut informasjon frå papirbaserte temakart og digitale karttenester og plassere nabokommunane, fylka i Noreg, dei tradisjonelle samiske områda og dei største landa i verda på kart
- registrere og tolke spor etter istida på heimstaden og forklare kva istida hadde å seie for danning av landskap og heile landet
- forklare samanhengar mellom naturressursar, næringar, busetnad og levevis
- samanlikne likskapar og skilnader mellom land i Europa og land i andre verdsdelar
- gjere greie for klima- og vegetasjonssonar i verda og korleis menneske gjer seg nytte av dei
- beskrive korleis produksjon og forbruk kan øydeleggje økosystem og forureine jord, vatn og luft, og drøfte korleis dette kan hindrast og reparerast
- beskrive korleis Noreg brukar ressursar frå andre stader i verda
- registrere flyktningstraumar, forklare kvifor somme rømmer frå heimlandet sitt, og drøfte korleis det kan vere å kome til eit framandt land som flyktning

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- gje døme på og diskutere korleis kommersiell påverknad frå ulike medium kan verke inn på forbruksvanar og personleg økonomi
- samtale om kjærleik og respekt, variasjon i seksuell orientering og samliv og familie og diskutere konsekvensar av manglande respekt for ulikskap
- beskrive roller i eigen kvardag og undersøkje og samtale om forventningar som knyter seg til desse rollene
- gje døme på korleis kjønnsroller og seksualitet blir framstilt i ulike medium og diskutere dei ulike forventningane det kan skape
- drøfte spørsmål omkring og konsekvensar av bruk og misbruk av tobakk og ulike rusmiddel
- gjere greie for kva eit samfunn er, og reflektere over kvifor menneske søker saman i samfunn
- gjere greie for dei viktigaste maktinstitusjonane i Noreg og deira hovudoppgåver og diskutere skilnader mellom å leve i eit demokrati og i eit samfunn utan demokrati
- gjere greie for kva eit politisk parti er, og diskutere nokre sentrale motsetnader mellom dei politiske partia i Noreg
- gjere greie for kva for moglegheiter, plikter og rettar barn og unge har til medverknad

- gje døme på ulike kulturelle symbol og gjere greie for kva vi meiner med omgrepa identitet og kultur
- gjere greie for hovudtrekk ved samiske samfunn i dag
- presentere ein aktuell samfunnskonflikt og drøfte forslag til løysing
- diskutere formålet med FN og anna internasjonalt samarbeid, også urfolkssamarbeid, og gje døme på den rolla Noreg har i samarbeidet

Kompetansemål etter 10. årssteget

Utforskaren

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- formulere spørsmål om forhold i samfunnet, planleggje og gjennomføre ei undersøking og drøfte funn og resultat munnleg og skriftleg
- bruke samfunnsfaglege omgrep i fagsamtalar og presentasjonar med ulike digitale verktøy og byggje vidare på bidrag frå andre
- bruke statistiske kjelder til å berekne og beskrive tendensar og variasjonar i samfunnsfaglege drøftingar og vurdere om statistikken gjev påliteleg informasjon
- vise korleis hendingar kan framstillast ulikt, og drøfte korleis interesser og ideologi kan prege synet på kva som blir opplevd som fakta og sanning
- reflektere over samfunnsfaglege spørsmål ved hjelp av informasjon frå ulike digitale og papirbaserte kjelder og diskutere formål og relevans til kjeldene
- identifisere samfunnsfaglege argument, fakta og påstandar i samfunnsdebattar og diskusjonar på Internett, vurdere dei kritisk og vurdere rettar og konsekvensar når ein offentliggjør noko på Internett
- skape forteljingar om menneske frå ulike samfunn i fortid og notid og vise korleis livsvilkår og verdier påverkar tankar og handlingar
- skrive samfunnsfaglege tekstar med presis bruk av fagomgrep, grunngeevne konklusjonar og kjeldetilvisingar

Historie

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- finne døme på hendingar som har vore med på å forme dagens Noreg, og diskutere korleis samfunnet kunne ha vorte dersom desse hendingane hadde utvikla seg annleis
- drøfte ideal om menneskeverd, diskriminering og utvikling av rasisme i eit historisk og notidig perspektiv
- presentere hovudtrekk ved historia og kulturen til samane frå midt på 1800-talet til i dag og konsekvensar av fornorskingspolitikken og samanes kamp for rettane sine
- presentere viktige utviklingstrekk i norsk historie på 1800-talet og første halvdel av 1900-talet og beskrive korleis dei peikar fram mot samfunnet i dag
- gjere greie for framveksten av velferdsstaten og beskrive trekk ved Noreg i dag
- gjere greie for teknologiske og samfunnsmessige endringar som følgje av den industrielle revolusjonen
- gjere greie for idear og krefter som førte til den amerikanske fridomskampen og den franske revolusjonen, og beskrive følgjer dette fekk for den demokratiske utviklinga i Noreg
- gjere greie for kolonialisme og imperialisme og gje døme på avkolonisering
- drøfte årsaker til og verknader av sentrale internasjonale konflikhtar på 1900- og 2000-talet

- drøfte viktige omveltingar i samfunnet i nyare tid, og reflektere over korleis dagens samfunn opnar for nye omveltingar

Geografi

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- lokalisere og dokumentere oversikt over geografiske hovudtrekk i verda og samanlikne ulike land og regionar
- lese, tolke og bruke papirbaserte og digitale kart, målestokk og kartteikn
- gjere greie for indre og ytre krefter på jorda, rørsler i luftmassane, krinsløpet til vatnet, vår, klima og vegetasjon og drøfte samanhengar mellom natur og samfunn
- utforske, beskrive og forklare natur- og kulturlandskapet i lokalsamfunnet
- undersøkje korleis menneske gjer seg nytte av naturgrunnlaget, andre ressursar og teknologi i Noreg og i andre land i verda og drøfte premisser for berekraftig utvikling
- undersøkje og diskutere bruk og misbruk av ressursar, konsekvensar det kan få for miljøet og samfunnet, og konflikstar det kan skape lokalt og globalt
- samanlikne storleik, struktur og vekst i befolkningar og analysere befolkningsutvikling, urbanisering og flytting i nyare tid
- kartleggje variasjonar i levkår i ulike delar av verda, forklare dei store skilnadene mellom fattige og rike og drøfte tiltak for jamnare fordeling

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- gjere greie for korleis ulike politiske parti fremjar ulike verdiar og interesser, knyte dette til aktuelle samfunnsspørsmål og argumentere for eige syn
- gjere greie for politiske institusjonar i Noreg og deira rollefordeling og samanlikne dei med institusjonar i andre land
- gje døme på kva samarbeid, medverknad og demokrati inneber nasjonalt, lokalt, i organisasjonar og i skolen
- gjere greie for hovudprinsippa i FN-pakta, FNs menneskerettserklæring og sentrale FN-konvensjonar, mellom anna ILO-konvensjonen om urfolks rettar, vise korleis dei kjem til syne i lovgjeving, og drøfte konsekvensar av brot på menneskerettar
- gje døme på korleis oppfatningar om forholdet mellom kjærleik og seksualitet kan variere i og mellom kulturar
- analysere kjønnsroller i skildringar av seksualitet og forklare skilnaden på ønskt seksuell kontakt og seksuelle overgrep
- gje døme på korleis eit lovbrott er behandla, diskutere årsaker til og følgjer av kriminalitet og forklare korleis rettsstaten fungerer
- gjere greie for omgrepa haldningar, fordommar og rasisme og vurdere korleis haldningar kan bli påverka, og korleis den einskilde og samfunnet kan motarbeide fordommar og rasisme
- gje døme på og diskutere kulturelle variasjonar og drøfte moglegheiter og utfordringar i fleirkulturelle samfunn
- beskrive korleis forbruksmønsteret har utvikla seg i Noreg, og gjere greie for rettane til forbrukarane
- beskrive utvikling og konsekvensar av tobakks- og rusmiddelbruk i Noreg og diskutere haldningar til rusmiddel
- beskrive hovudtrekk i norsk økonomi og korleis han heng saman med den globale økonomien

Kandidatnr.

Moh

2000
1900
1800
1700
1600
1500
1400
1300
1200
1100
1000
900
800
700
600
500
400
300
200
100
0

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 cm

